

Príspevek k dokumentaci některých zaniklých středověkých osad na Tábořsku

RUDOLF KRAJÍČ

1. Historie výzkumů

Problematikou zaniklých středověkých osad v tábořském regionu, jejichž existence bývá dávana do souvislostí s vývojem Sezimova Ústí a jejich zánik je někdy kladen do období kolem založení a počátků Tábořa, se již v minulosti zabývalo větší množství badatelů, a to, jak z hlediska historického (Slavík 1884, Cikhart 1920, Macek 1956), tak i z hlediska archeologického poznávání (Švehla 1911, Smetánka 1965, 1967, 1970, 1972).

Podrobněji se problematikou zaniklých středověkých osad na Tábořsku před několika lety zabýval Z. Smetánka (Smetánka 1965, 1967, 1970), který zdůraznil především nutnost správné lokalizace a dokumentace ZSO na základě praktického poznávání povrchovým průzkumem i novým ověřováním starších písemných zpráv, podle nichž dnes nelze některé lokality určit vůbec nebo jen velmi obtížně.¹

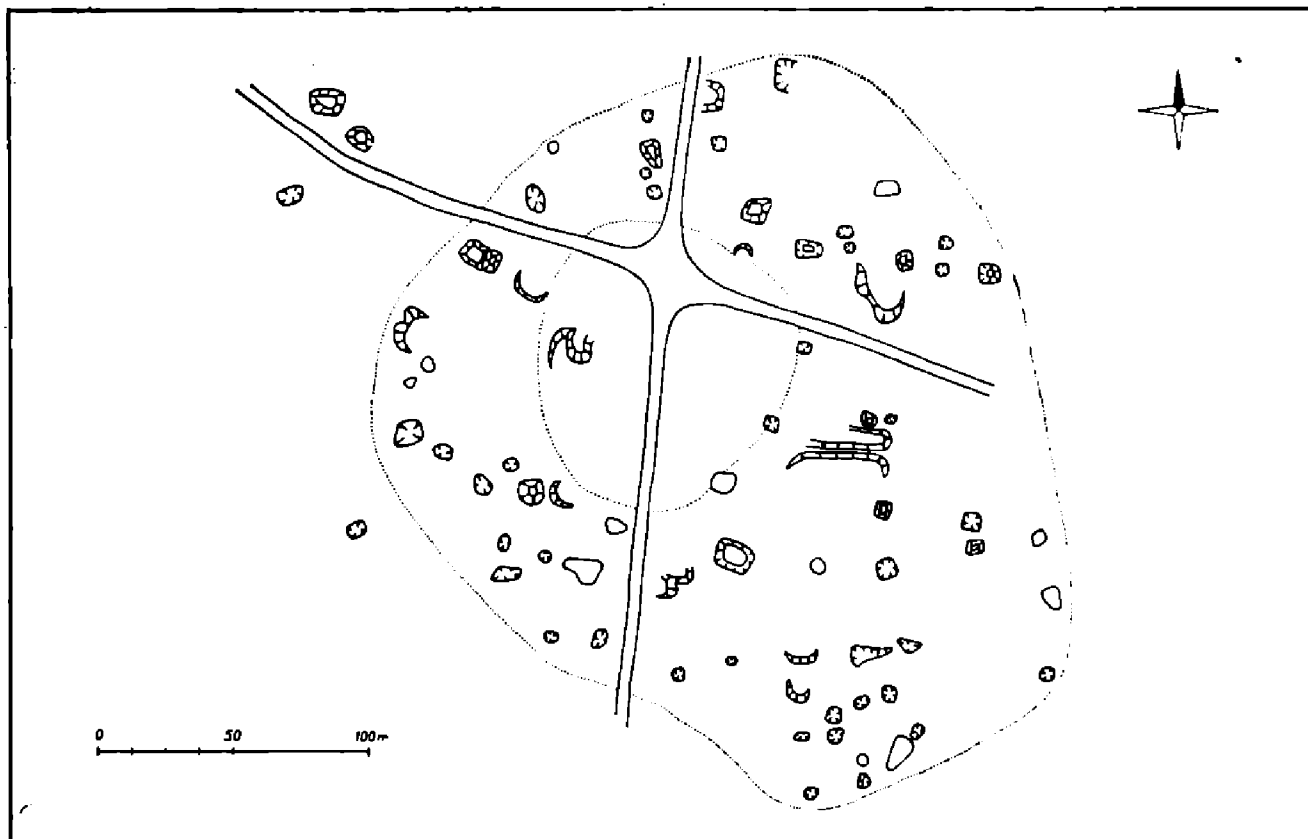
Přestože byly některé ze zaniklých osad znovu a přesněji lokalizovány, (Smetánka 1965, 670—674; 1970, 40—41) a na jedné z nich byl dokonce v letech 1965—67 proveden archeologický výzkum (Smetánka 1970, 41—42; 1972, 425—426), jsou tyto výsledky z hlediska poznávání celé oblasti nevelké, a proto se začal od roku 1973 rozvíjet na uvedeném teritoriu průzkum Muzea husitského revolučního hnutí Táboř.

Byla navázána spolupráce se Střediskem geodezie Táboř, jehož pracovníci začali, dle instrukcí AÚ ČSAV Praha; se zaměřováním reliktních některých ZSO na Tábořsku. Měření bylo prováděno výškopisně, na vrstevnice, se zdůrazněním viditelných nerovností terénu, v nichž se spatřovaly zbytky objektů zaniklých osad.

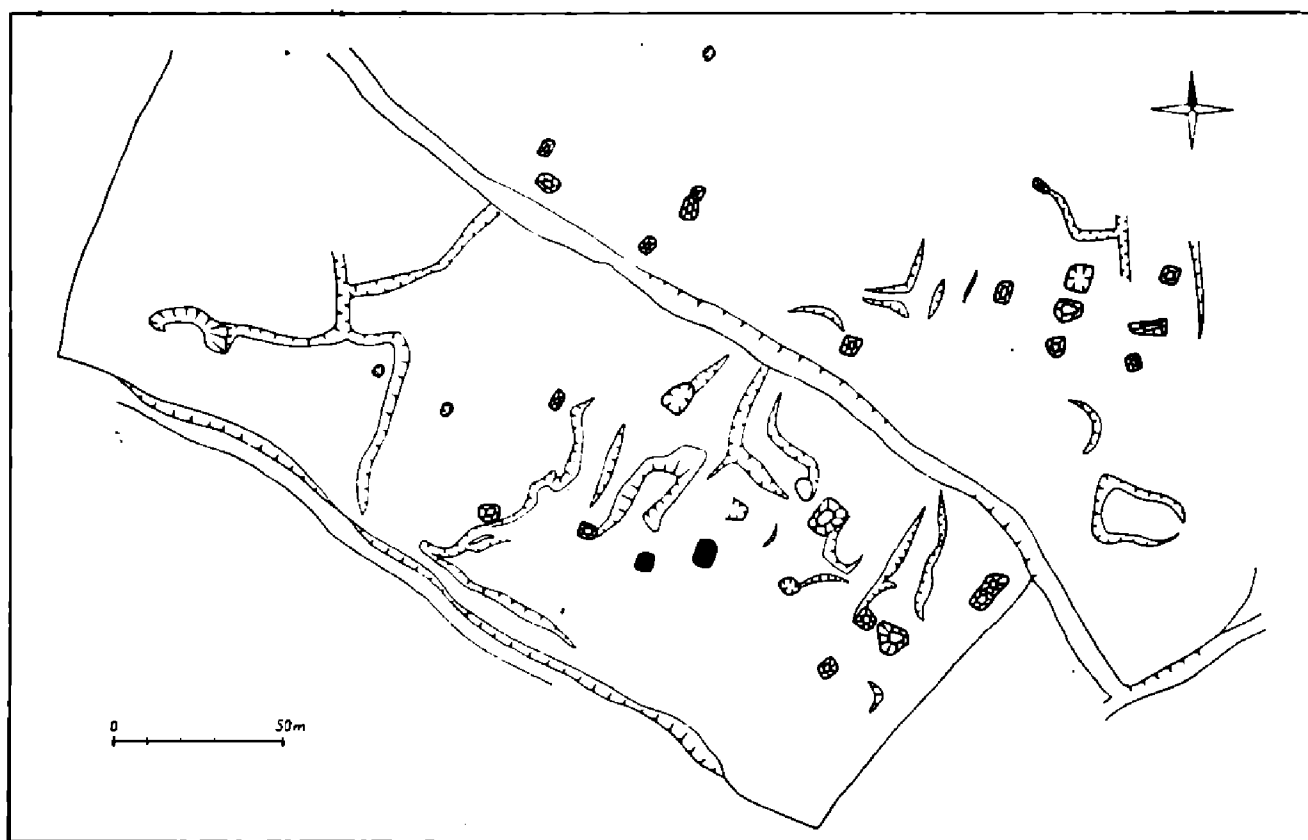
Tímto způsobem byly v letech 1973—4 zaměřeny a Geodezií, n. p., České Budějovice vytištěny schematické plány osad Kavčí (obr. 1), Kravína (obr. 2), Potálova (obr. 3) a Smolína (obr. 4).

Je třeba poukázat na to, že tato překreslená schemata bude nutno opravit a doplnit přímo v terénu, neboť již při zaměřovacích pracích docházelo k určitým nesrovnalostem při určování jednotlivých měřených bodů předpokládaných objektů a navíc jsou daná schemata výslednicí práce geodetů, kteří body zaměřené v terénu později volně spojovali podle odpovídajících si naměřených hodnot. Jimi vyznačené půdorysy jednotlivých objektů se nám pravděpodobně, při bližším průzkumu terénu, nebudou jevit jako pravidelné, či nepravidelné tvary, ale nepochybně dojde k určitým opravám z hlediska archeologického vidění. Tyto opravené a přepracované plány by nám měly v nejbližší budoucnosti posloužit jako podklad pro archeologický výzkum jmenovaných lokalit.

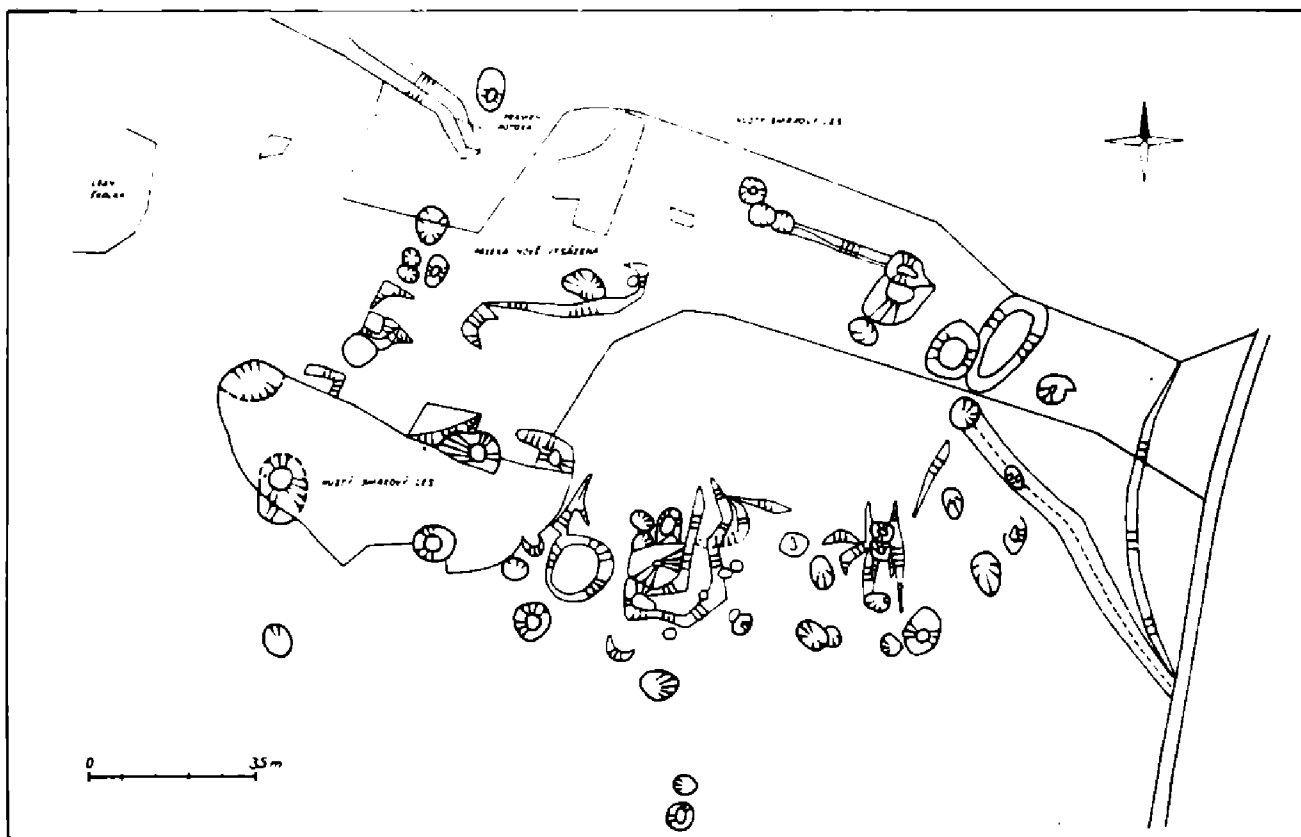
Přestože tedy nemůžeme, z uvedených důvodů, se schematickými plány

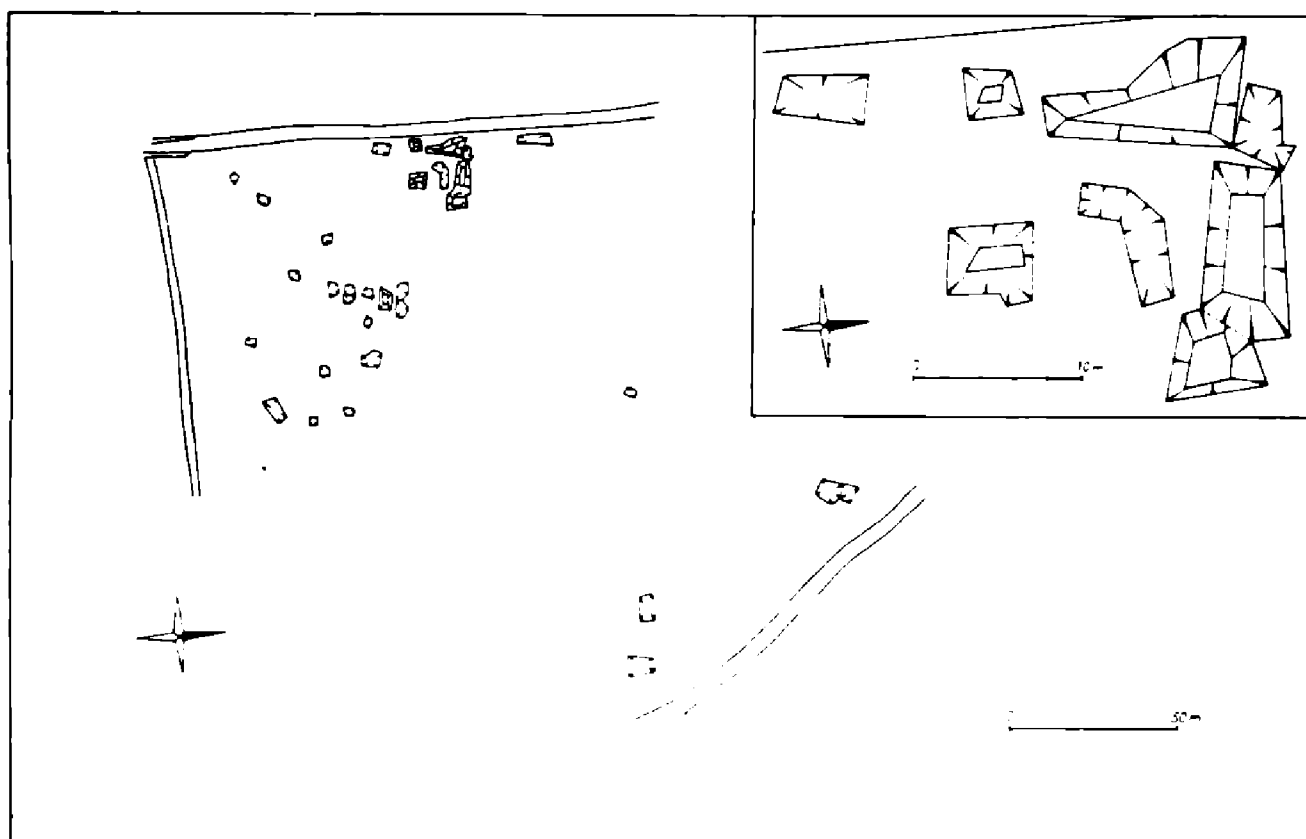
Obr. 1. Kavčí (o. Tábor). Schematický plán zaniklé středověké osady dle zaměření Střediska geodzie Tábor.

Obr. 2. Kravín (o. Tábor). Schematický plán zaniklé středověké osady dle zaměření Střediska geodzie Tábor. Objekty prokopané MHRH Tábor v r. 1973 vyznačeny černě.

Obr. 3. Potálov (o. Tábor). Schematický plán zaniklé středověké osady dle zaměření Střediska geodzie Tábor.

Obr. 4. Smolín (o. Tábor). Schematický plán zaniklé středověké osady dle zaměření Střediska geodzie Tábor. Na plánu vyznačen ve zvětšeném měřítku (1:200) komplex na sebe navazujících zahloubenin.

plně pracovat a detailně jich využívat, jsou už dnes pro nás dobrou pomůckou, která nám pomáhá utvořit si alespoň předběžnou představu o situaci, poloze a rozloze předpokládaných zaniklých středověkých osad.

2. Zaniklé středověké osady na Tábořsku

Důležitou součástí poznávání jednotlivých ZSO na Tábořsku ve jmenovaném období jsou pro nás písemné prameny, podle nichž je nám známo celkem 13. vesnic.²

Poloha většiny z nich je však popisována velmi všeobecně, takže přesné lokalizování jednotlivých osad není dnes možné bez podrobného povrchového průzkumu. Přesnou polohu se zatím podařilo určit u osad Kavčí, Kravína a Lipí (Smetánka 1965, 672—73), přibližnou u Čabele a Strakačova (Smetánka 1965, 671, 673).

Muzeum HRH Tábor, ve spolupráci se Střediskem geodezie Tábor, provedlo právě v letech 1973—74 ověření polohy a zaměření půdorysu osad Kavčí a Kravína a nově byla upřesněna a podchycena poloha Potálova a Smolína.

Poloha zaniklých středověkých osad Kavčí a Kravína odpovídá umístění, jak je známo ze starší literatury (Smetánka 1965, 672; 1970, 40—41). Lokalizování osady Potálov bylo určeno do k. ú. Čenkov u Malšic (topogr. sekce 1 : 25 000, M-33-90-C-c, 66,500 : 67,900, vých. od kóty 408,9) o přibližné rozloze 2,25 ha. Osada leží v rovinném lesním terénu, k němuž se váže pomístní název lesa Potálova. Relikty předpokládaných objektů se, v převážné většině, jeví jako hluboké dobře znatelné, okrouhlé nebo obdélné jámy. U některých je dobře znatelná vstupní šíje a u několika relikтів lze, s největší pravděpodobností, uvažovat o dvojprostorových objektech. Ze jmenovaných osad jsou pozůstatky objektů na této lokalitě nejlépe znatelné.

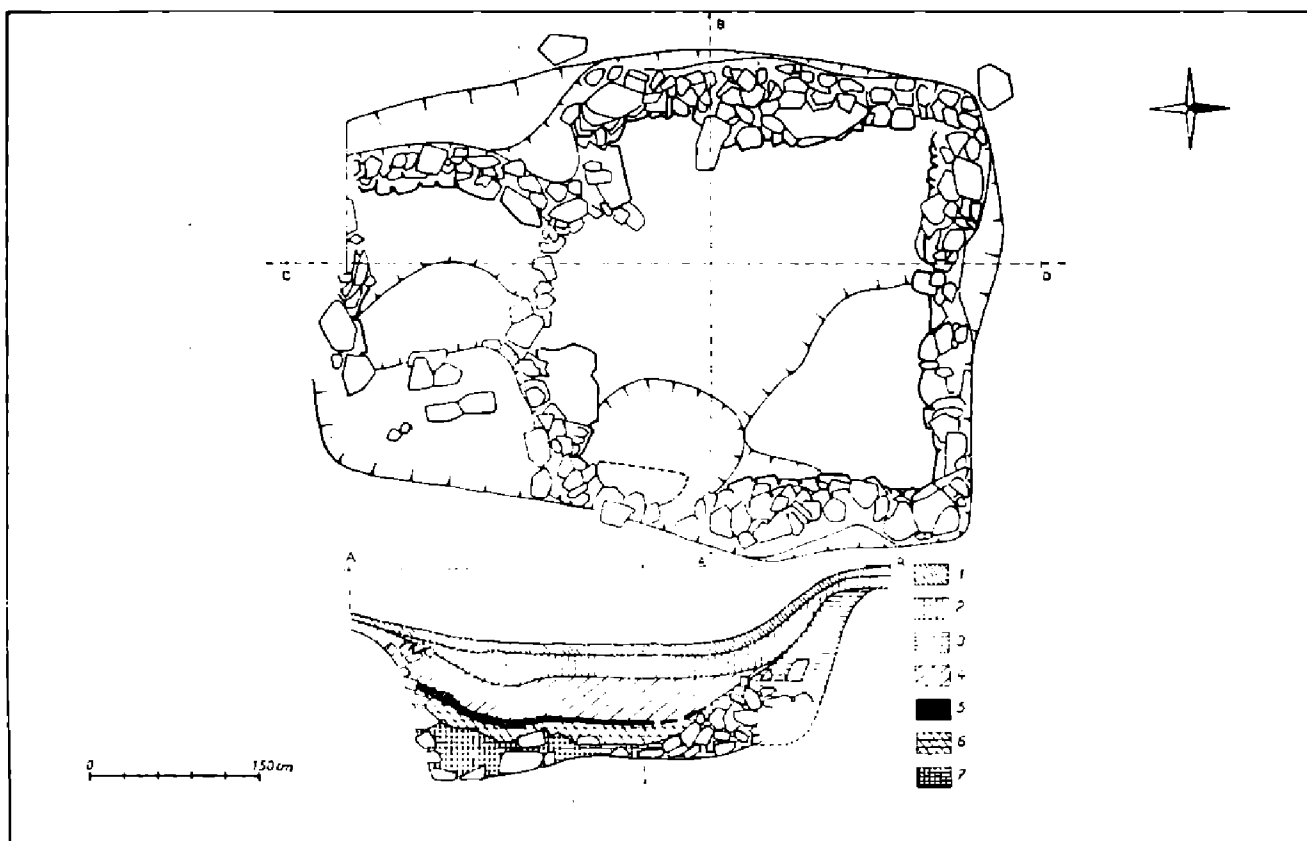
Osada Smolín je určena do k. ú. Sezimovo Ústí (topogr. sekce 1 : 25 000, M-33-90-C-d, 80,125 : 72,000). Rozkládá se v rovinném lesním terénu nedaleko ZSO Kravín. Relikty jednotlivých objektů jsou poměrně dobře patrné. U většiny mělkých zahloubenin lze předpokládat pozůstatky po jednoprostorových objektech. Zvláštností této lokality je poměrně složitý, velmi dobře znatelný komplex, který se na povrchu jeví jako několik na sebe navazujících zahloubenin, ohraničených tvarem obdélníka (obr. 4, zvětšeno). Při povrchovém průzkumu lokality v r. 1979 byla na několika místech zachycena kumulace kamenů těsně pod současným povrchem nebo dokonce mírně vystupující nad něj.

3. Archeologický výzkum zaniklé středověké osady Kravín — MHRH Tábor r. 1973

Zaniklá středověká osada Kravín leží v tábořském okrese mezi Sez. Ústím a Turovcem, 6,5 km jihovýchodně od Tábora.

Při povrchovém průzkumu pod vedením PhDr. M. Drdy v únoru 1973 byl na lokalitě zjištěn následující stav: Ve smíšeném lese, který protíná vozová lesní cesta spojující Sez. Ústí II se samotou Kravínem a napojující se na silnici Planá n. L.—Turovec, bylo na povrchu patrné více než 30 zahloubených objektů, většinou jednoprostorových. Tyto objekty se rozkládají severně i jižně od zmíněné cesty na celkové ploše cca 7 ha. Kromě nich je v lese mnoho nerovností, které zatím nebyly zhodnocovány.

Po povrchovém průzkumu bylo v letních měsících r. 1973 přistoupeno k archeologickému výzkumu části plochy této lokality. Při výzkumu byla odkryta úzká, cca 100 cm široká, okrouhlá studna, která byla až na původní úroveň roubena na sucho kladenými kameny, dále byly odkryty dvě jednopro-

Obr. 5. Kravín (o. Tábora). Objekt č. 1: půdorys a řez polozemnicí ve směru V-Z. 1 – drnovina s vrstvou listí, 2 – hnědá hlinitá, 3 – hnědožlutý probarvený jíl s destrukcí, 4 – destrukční vrstva propálené mazanice, 5 – černá uhlíková vrstva na spodku mazanice, 6 – šedý mazlavý jíl s kamennou destrukcí, 7 – hnědošedá probarvená jílovitopísčité vrstva s kamennou destrukcí.

storové polozemnice, jejichž stěny byly obezděny taktéž na sucho kladenou plentou o síle 30—40 cm. Stěny polozemnic byly, hlavně ve středních partiích, rozvaleny. Zhruba do výšky původního terénu zůstaly zachovány pouze rohy, jinak se původní obezdívka zachovala do výšky 1—4 kamenů.

Detailněji byl prozkoumán objekt č. 1, který tvořila polozemnice s nerovným dnem o průměrné hloubce 130 cm. Její půdorys byl zhruba čtvercový o vnitřních délkách stěn 2,75—3,25 m. Stěny kamenné plenty jsou vestavěny do ne zcela pravidelné čtyřúhelné jámy zahluobené do podloží. Severní část jámy tvoří vlastní prostor objektu, jižní část tvoří jakousi vstupní šíji, jejíž záp. bok byl vyzděn kamennou plentou, zatímco východní vystupuje terasovitě na úroveň terénu. V svz., jz. a jv. rohu byly odkryty na úrovni terénu větší ploché kameny, částečně skloněné dovnitř objektu (obr. 5).

Mezi objekty byly zjištěny rozsáhlejší vydlážděné plochy, které však nebyly přesně ohraničeny.

Již během r. 1973 se vyskytly značné potíže při terénních pracích, neboť po častých deštích docházelo k zatopení vykopané plochy i okolního terénu. Aby bylo možno pokračovat ve výzkumu, bylo na odčerpávání vody použito čerpadla „Feko“, což se osvědčilo až do období silných dešťů, kdy část lokality, i se zkoumanou plochou, zcela zmizela pod vodou a od další práce se muselo ustoupit.

Z tohoto důvodu zůstaly části odkrytých objektů nedoměřeny a taktéž studna, vybraná do hloubky 8 m, nebyla dotěžena a zaměřena.

O archeologickém výzkumu v letní sezóně r. 1973 na ZSO Kravín můžeme tedy shrnout, že, i přes značné pracovní potíže, se nám na lokalitě podařilo odkryt dva jednoprostorové objekty, vydlážděné plochy mezi nimi, a studnu. Z nejdůležitějších nálezů jmenujme, kromě keramiky, alespoň klíče, petlice,

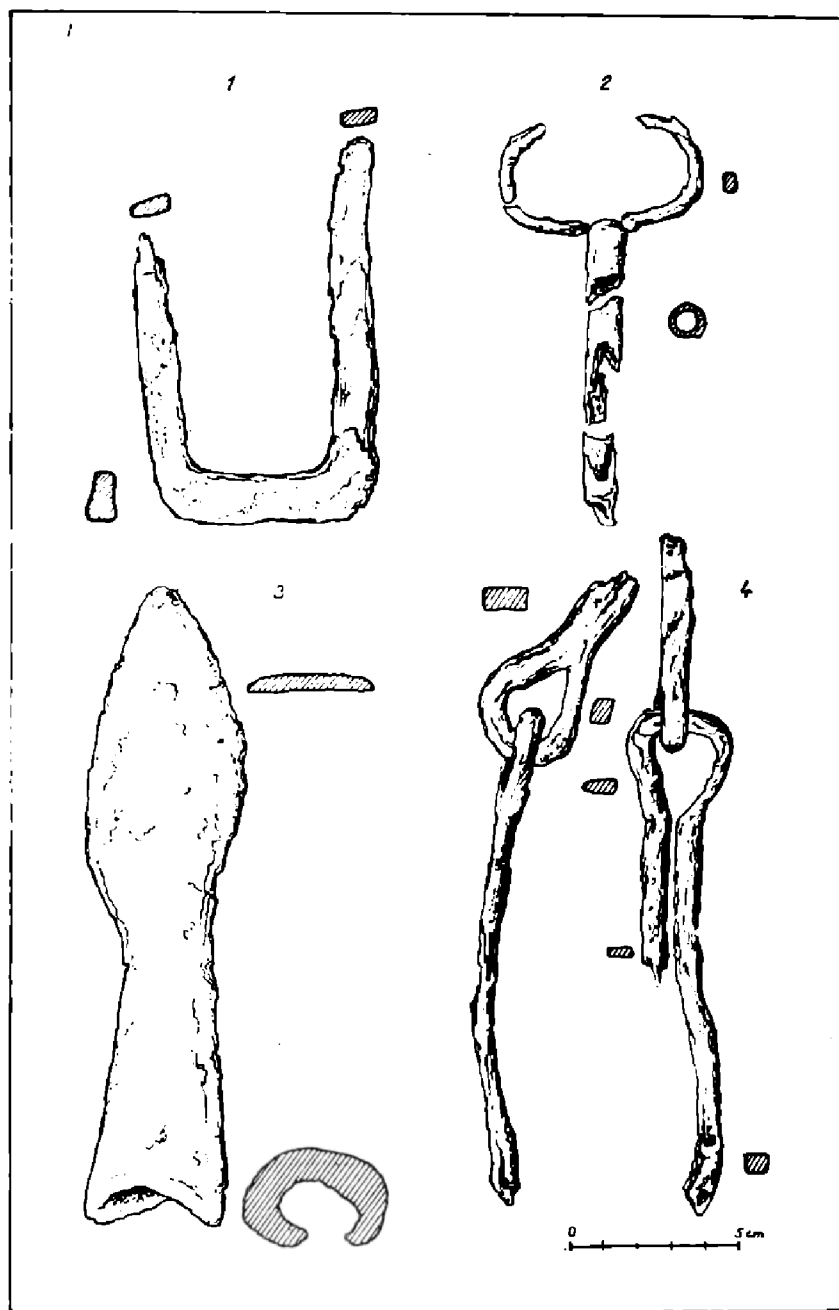
skoby, jednu symetrickou radličku (obr. 6) a několik částí druhotně použitých architektonických klenebních žeber. Tato žebra byla nalezena jednak na vydlážděné ploše mezi objekty, jednak v polozemnici č. 1.

4. Perspektivy výzkumů zaniklých středověkých osad na Tábořsku

Protože archeologický výzkum Muzea HRH Tábor na zaniklé středověké osadě Kravín nebyl dokončen, je v plánu na nejbližší období obnovit a dokončit práce na ploše odkryté při výzkumu r. 1973.

Dále bychom se při studiu problematiky zaniklých středověkých osad na Tábořsku chtěli zaměřit na ověřování zmíněných geodetických plánů ZSO v terénu a nechat vytisknout plány s vrstevnicemi a zvýrazněním předpokládaných objektů.

I když jsme v současné době vázáni na archeologický výzkum NKP, jehož vedení bylo Muzeu HRH Tábor předáno Archeologickým ústavem ČSAV v Praze v r. 1974, a proto bylo nutno od započaté dokumentace ZSO na Tábořsku ustoupit, chtěli bychom již v následujícím období začít s výzkumem ZSO Po-

Obr. 6. Kravín (o. Tábor). Některé nálezy kovových předmětů z výzkumu MHRH Tábor v r. 1973. 1 – U skoba, 2 – klíč, 3 – symetrická radlička, 4 – petlice. Kreslila H. Masopustová.

tálov nebo Smolín, neboť obě lokality by mohly aktivně přispět k dalšímu osvětlení problematiky zaniklých středověkých osad na Tábořsku a případně i jejich vztahu k Sezimovu Ústí a Táboru.

Poznámky

- 1 Jde většinou o lokality, jejichž poloha byla v minulosti již určována, byla však vázána na skutečnosti, které byly místním znalcům běžné, a ti proto nepovažovali za nutné místo geograficky fixovat. Dnes je však lokalizace těchto míst nejasná, a proto bude nutno polohy osad znovu objevovat a upřesňovat.
- 2 Jedná se o vesnice: Čabel, Doubrava, Hrotný, Kavčí, Kravín, Leština, Lhota, Lhotka, Lipí, Potálov, Strakačov, Smolín a Žalavec. Jejich soupis, historie i odkazy na další literaturu viz J. Macek 1956, 286—87; R. Cikhart 1920. Přehled datování lokalit na základě písemných pramenů viz Z. Smetánka 1965, 669.

Seznam literatury

- Cikhart R., 1920: Zašlé vesnice na Tábořsku, ČSPS XXVIII, 16—32.
Macek J., 1956: Tábor v husitském revolučním hnutí, I., Praha.
Palacký F., 1848: Popis království českého, Praha.
Profous A., 1947—60: Místní jména v Čechách, I—V, Praha.
Roubík F., 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách, Praha.
Slavík F. A., 1884: Panství tábořské a bývalé poměry jeho poddaných, Tábor.
Smetánka Z., 1965: Povrchový průzkum zaniklých osad v okolí Sezimova Ústí, AR XVII, 668—674.
— 1967: Problematika studia venkovského osídlení v okolí Sezimova Ústí, AR XIX, 717—719.
— 1970: Archeologický výzkum zaniklých osad na Tábořsku, Sb. k 550. výročí města, Tábor, 39—42.
— 1972: Archeologické výzkumy zaniklých středověkých osad v Čechách v letech 1965—1971, AR XXIV, 417—427.
Švehla J., 1911: Droby k starému místopisu Tábořska, Věstník jihočeských muzeí, 25—27.
Vlastivěda Tábořska 1969: Zeměpisný přehled, geologie a mineralogie, I, Tábor.

Zusammenfassung

Zur Dokumentation mittelalterlicher Ortswüstungen in der Gegend von Tábor

Schon seit dem Anfang des 20. Jahrhunderts haben sich zahlreiche Forscher von der historischen und archäologischen Warte mit der Frage nach abgekommenen mittelalterlichen Siedlungen in der Gegend von Tábor befaßt.

Im Jahr 1973 begannen in dieser Gegend Geländeerkundungen des Museums der hussitischen Revolutionsbewegung MHRH Tábor. In Zusammenarbeit mit dem Geodätischen Zentrum in Tábor wurden Relikte einiger mittelalterlicher Ortswüstungen vermessen. Die später gedruckten schematischen Pläne der Siedlungen Kavčí (Abb. 1), Kravín (Abb. 2), Potálov (Abb. 3) und Smolín (Abb. 4) sollten in der nächsten Zeit als Unterlagen für archäologische Grabungen an diesen Stellen dienen.

Nach schriftlichen Quellen sind aus der Gegend von Tábor insgesamt 13 abgekommene mittelalterliche Siedlungen bekannt; vorläufig ist es gelungen 5 Dörfer genau und weitere 2 Dörfer annähernd zu lokalisieren.

In den Jahren 1973—74 untersuchten Mitarbeiter des Museums MHRH einen Teil des Geländes der Ortswüstung Kravín, wobei sie zwei vertiefte einräumige Objekte (Grubenhäuser) mit gepflasterten Zwischenflächen und einen Brunnen entdeckten.

Nachdem die archäologische Untersuchung dieser Stelle nicht beendet wurde, wird man sie in der nächsten Zeit plangemäß wieder aufnehmen und die Arbeiten auf der bei der Forschung im Jahre 1973 freigelegten Fläche zu Ende führen; schon im folgenden Zeitabschnitt wollen wir die Erkundung der mittelalterlichen Ortswüstungen Potálov oder Smolín einleiten, denn diese Fundstellen könnten zur Klärung der Problematik der Ortswüstungen in der Gegend von Tábor, eventuell auch ihrer Beziehungen zu Sezimovo Ústí und der Stadt Tábor selbst beitragen.

Texte zu den Abbildungen

Abb. 1. Kavčí (Bez Tábor). Schematischer Plan der abgekommenen mittelalterlichen Siedlung nach der Vermessung des Geodätischen Zentrums Tábor.

Abb. 2. Kravín (Bez Tábor). Schematischer Plan der mittelalterlichen Ortswüstung nach der Vermessung des Geodätischen Zentrums Tábor. Die vom Museum MHRH Tábor im Jahr 1973 vermessenen Objekte sind schwarz bezeichnet.

Abb. 3. Potálov (Bez Tábor), Schematischer Plan der mittelalterlichen Ortswüstung nach der Vermessung des Geodätischen Zentrums Tábor.

Abb. 4. Smolín (Bez. Tábor). Schematischer Plan nach der Vermessung des Geodätischen Zentrums Tábor. Auf dem Plan wurde ein Gruppe aneinander anknüpfender Vertiefungen im vergrößerten Maßstab 1 : 200 angedeutet.

Abb. 5. Kravín (Bez Tábor). Objekt Nr. 1: Grundriß und Schnitt des Grubenhauses in OW-Richtung. 1 — Erdkrume mit Laubschicht, 2 — Braunerde, 3 — braungelbe Tonschicht mit Destruktion, 4 — Destruktionsschicht durchgebrannten Baulehms, 5 — schwarze Kohlschicht auf Lehman — wurfunterlage 6 — grauer vergleyter Ton mit Steindestruktion, 7 — braungrau gefärbte tonig-sandige Schicht mit Steindestruktion.

Abb. 6. Kravín (Bez Tábor). Funde von Metallgegenständen aus der Untersuchung des Museums MHRH Tábor im Jahr 1973. 1 — U-förmige Klammer, 2 — Schlüssel, 3 — symmetrische ~ Pflugschar, 4 — Türklammer. Zeichnungen von H. Masopustová.